Memoire du Monde – laitmotiv al perenității valorilor culturale

Drd. ***Aurelian Cătălin POPESCU***
Laboratorul de Patologie şi Restaurare a Cărţii,
B.C.U. Bucureşti

Imperativul perenității valorilor patrimoniale, dar şi ideea respectării identității culturale reprezintă, în mod indubitabil în conjunctura actuală, calea firească spre universalizare, după cum afirma şi Acad. Eugen Simion: *„Guvernele se schimbă, miniştrii culturii se schimbă şi ei, problemele culturii rămân... Când vorbim de ele, nu trebuie să uităm de lumea din afară şi de procesul în care, vrând – nevrând, am intrat: procesul globalizării. Ne place sau nu, lumea de azi este construită după principiul vaselor comunicante. Mijloacele de informaţie sunt rapide, Internetul ne sincronizează, economiile naţionale merg într-o direcţie unică, pe scurt, lumea se globalizează... Nu-i, evident, aşa sau mai bine zis, n-ar fi bine să fie aşa pentru că,* ***globalizarea*** *(care-i un proces inevitabil în epoca Internetului) nu poate fi identică, pentru un veritabil om de cultură, cu* ***uniformizarea****. Aş fi, chiar, de părere ca în locul globalizării să acceptăm termenul de universalizare. Este mai potrivit şi lasă, am impresia, o şansă identității culturale*." (1)

Programul **Memoire du Monde** se poate defini ca fiind memoria colectivă a popoarelor lumii. El deține un rol esențial în prezervarea identităților culturale şi contribuie, în mod hotărâtor, la conturarea viitorului. Patrimoniul documentar conservat în depozitele bibliotecilor şi ale arhivelor reprezintă un element esențial în această privință, dar, o bună parte se află, în prezent, în pericol. Deplasarea involuntară sau deliberată a fondurilor şi a colecțiilor are adesea ca efect dispersarea patrimoniului popoarelor. În anumite cazuri există diverse obstacole ce împiedică accesul la o parte a patrimoniului documentar mondial, în alte situații acest patrimoniu este amenințat ireversibil de fragilitatea sa.

Conştient de necesitatea de a acționa pentru a evita pierderea acestei memorii, **UNESCO** a lansat, în 1992, Programul **Memoire du Monde**. Acest program are în vedere protejarea patrimoniului documentar mondial, facilitând accesul universal la acesta, determinând conştientizarea şi

BDD-A27131 © 2004 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:29 UTC)

creşterea interesului cu privire la necesitatea conservării sale. El are ca obiective complementare şi în aceeaşi măsură importante:

- îmbunătățirea prezervării patrimoniului documentar mondial prin tehnicile cele mai adecvate;
- sprijinirea şi asigurarea accesului la aceste tehnologii, fără discriminări, indiferent de utilizatori;
- o mai bună cunoaştere, peste tot în lume, a existenței şi a scopului prezervării;
- promovarea activităților şi produselor care sunt destinate unui public cât mai larg posibil.

Patrimoniul documentar reprezintă o parte importantă a patrimoniului cultural mondial. Chiar mai fragile decât siturile naturale şi culturale, documentele sunt ca şi acestea expuse degradărilor şi distrugerilor. Realizate în marea lor majoritate din materiale organice, care sunt instabile din punct de vedere chimic şi supuse descompunerii, ele riscă, în permanență, să sufere deteriorări ireversibile. Cauzele acestora pot fi multiple: catastrofele naturale, precum inundațiile sau incendiile, dezastrele provocate de om – accidente sau războaie – precum şi deteriorarea progresivă, adesea determinată de indolența sau ignorarea normelor cu privire la modalitățile elementare de conservare. În cazul documentelor pe suport electronic, pierderile sunt pricinuite adesea de obsolescența tehnică. (2)

Este din ce în ce mai evident faptul că patrimoniul documentar este conservat în condiții adesea inadecvate, care îl condamnă la o distrugere definitivă. De aici derivă şi necesitatea aplicării urgente a anumitor norme. În majoritatea cazurilor, măsurile de prezervare sunt luate în ultimul moment sau cu întârziere, înainte ca patrimoniul să dispară pentru totdeauna. În Europa Centrală şi de Est, spre exemplu, se estimează că între 70–80 % din patrimoniul documentar necesită o intervenție imediată.

Programul **Memoire du Monde** identifică elementele de patrimoniu documentar care prezintă un interes internațional, regional sau național. El întocmeşte şi actualizează liste complete, permițând popoarelor să aibă acces la propriul lor patrimoniu cultural – acces de care erau private uneori – şi să evite, în anumite cazuri, ca acest patrimoniu să fie pierdut definitiv. Ele pot să actualizeze datele istorice, prezentând o valoare deosebită pe plan social sau economic.

IFLA este convinsă că actualele principii directoare oferă programului **Memoire du Monde** o bază operațională solidă. Aceste principii sunt rezultatul cooperării pe termen lung între **UNESCO** şi două dintre principalele organizații profesionale neguvernamentale ce reprezintă bibliotecile şi arhivele: **Federația Internațională a Asociațiilor de**

BDD-A27131 © 2004 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:29 UTC)

Bibliotecari şi de Biblioteci (**IFLA**) şi **Consiliul Internaţional al Arhivelor** (**ICA**).

Cu prilejul unei serii de consultări cu reprezentanţi ai statelor membre, ai instituţiilor private şi ai organizaţiilor profesionale neguvernamentale din biblioteci şi arhive au fost examinate: obiectivele, fezabilitatea, finanţarea şi gestionarea programului **Memoire du Monde**. **Programul General de Informare** (**PGI**) al **UNESCO** a însărcinat **IFLA** să elaboreze principii directoare pentru punerea în practică a acestuia. **IFLA** a acceptat responsabilitatea, convinsă fiind că este o sarcină firească în cadrul programului.

Directivele au fost puse în practică de specialişti care au lucrat în colaborare în cadrul **Core Programme on Preservation and Conservation** (**PAC**) al **IFLA** cu sprijinul **Centrului Internaţional al Programului PAC** de la Biblioteca Naţională a Franţei.

Principiile directoare ţin cont, în egală măsură, şi de recomandările Subcomitetului de Tehnologie al Programului **Memoire du Monde**. Acest subcomitet a realizat o activitate deosebit de importantă, determinând utilizarea tehnicilor de digitizare pe scară largă şi de comprimare a datelor la încheierea proiectelor de conservare prevăzute în cadrul programului.

Comitetul Consultativ Internaţional al Programului **Memoire du Monde** a examinat şi aprobat textul ultimului proiect al principiilor directoare cu ocazia unei reuniuni care a avut loc la sediul **UNESCO**, reuniune la care **IFLA** şi **ICA** au fost deopotrivă reprezentate. **IFLA** speră ca aceste principii directoare să genereze răspunsuri satisfăcătoare la anumite probleme delicate cu care se confruntă profesia, respectând întru totul constrângerile programului **Memoire du Monde**, aşa cum au fost ele definite de **UNESCO**. Printre aceste probleme se regăsesc şi criteriile care trebuie utilizate pentru selecţia documentelor (sau a colecţiilor de bibliotecă ori a fondurilor de arhivă) care necesită implementarea unui program, de o anumită complexitate, aducând la un numitor comun interese antagoniste, punând în practică în mod judicios cele mai adecvate tehnologii, care să ţină cont de diversele probleme de ordin tehnic, juridic, comercial, care pot apărea. (3)

Memoria colectivă a naţiunilor reprezintă o importanţă vitală cu privire la eforturile de prezervare a identităţilor culturale ce realizează o punte între trecut şi prezent, pregătind viitorul. Patrimoniul documentar constituie o parte esenţială a acestei memorii care este o dovadă a diversităţii popoarelor, limbilor şi culturilor. Dar această memorie este fragilă. Documente de importanţă deosebită, piese de arhivă unice pot fi distruse pentru totdeauna în catastrofe naturale sau umane, expuse uzurii,

BDD-A27131 © 2004 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:29 UTC)

neglijenței şi scurgerii necruțătoare a timpului sau riscă să fie lăsate pradă factorilor distructivi, în orice moment.

O parte importantă din patrimoniul documentar mondial cade victimă unor procese „naturale" : hârtia acidă care devine friabilă, pielea, pergamentul şi benzile magnetice sensibile la lumină, căldură şi umiditate sau la praf sunt influențate negativ de acestea. Ca şi în cinematografie, există riscul să se piardă definitiv majoritatea operelor care reprezintă, din punct de vedere artistic, secolele trecute. Imagini impresionante, stocate pe mii de kilometri de film, ar putea să dispară pur şi simplu, dacă nu sunt restaurate şi conservate în cel mai scurt timp posibil.

Dincolo de aceste cauze naturale, bibliotecile şi fondurile de arhivă trebuie să facă față în mod constant accidentelor: inundații, incendii, uragane, furtuni, cutremure, războaie şi conflicte. Lista catastrofelor împotriva cărora trebuie să se ia măsuri de prevenire este lungă, nu se cunoaşte încă exact situația bibliotecilor şi fondurilor de arhivă distruse sau grav afectate de războaie, bombardamente sau incendii. Biblioteca din Alexandria este probabil cel mai cunoscut exemplu din întreaga istorie, dar se pune întrebarea câte alte comori cunoscute sau necunoscute au dispărut la Constantinopol, Varşovia, Florența, Bucureşti, Sarajevo, Bagdad. Chiar amploarea eforturilor depuse pentru prezervarea întregului care compune această **Memoire du Monde** de neînlocuit necesită un program de prezervare coerent, capabil să strângă laolaltă inițiativele şi să pună în practică cele mai performante tehnici.

Fiind responsabil, în mod direct, prin mandatul său de dezvoltare culturală şi de protejare a patrimoniului cultural mondial, **UNESCO** a recunoscut necesitatea de a acționa fără întârziere pentru a evita degradarea în continuare a acestuia. În consecință, el a lansat, în 1992, programul **Memoire du Monde**, ce vizează prezervarea şi promovarea acestui patrimoniu.

Memoire du Monde caută să-ți atingă obiectivele încurajând proiectele şi activitățile la toate nivelurile: internațional, regional, național. El încearcă, mai ales, să favorizeze constituirea de parteneriate între autoritățile responsabile la nivel internațional, regional şi național şi sectorul privat. Comitetele regionale şi naționale ale programului **Memoire du Monde** reprezintă cheia acestei strategii.

Aceste comitete sunt responsabile de toate aspectele proiectelor şi activităților întreprinse în cadrul programului, rolul lor având în vedere, în mod deosebit, următoarele aspecte:

- identificarea unor elemente de patrimoniu documentar susceptibile de a fi înscrise în registrul **Memoire du Monde** şi prezentarea unor propuneri de înscriere privitoare la acestea în fața Comitetului Consultativ Internațional;

BDD-A27131 © 2004 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:29 UTC)

- prezentarea unor propuneri însoţite de justificări Comitetului Consultativ Internaţional;
- după atingerea obiectivelor de la punctele anterioare, să le gestioneze în cadrul programului **Memoire du Monde,** la nivel regional şi naţional, în strânsă cooperare cu organizaţiile guvernamentale şi neguvernamentale;
- gestionarea şi coordonarea proiectelor şi a activităţilor întreprinse la nivel regional sau naţional pentru a contribui la realizarea obiectivelor programului;
- gestionarea fondurilor colectate pentru a finanţa proiecte şi activităţi regionale sau naţionale precum şi repartizarea acestor fonduri;
- urmărirea detaliată a proiectelor şi activităţilor întreprinse la nivel regional sau naţional în cadrul programului.

Comitetele regionale au în componenţa lor personalităţi originare din două sau mai multe ţări care doresc să se ocupe de proiecte sau de activităţi de interes pentru mai multe ţări şi să coopereze la realizarea obiectivelor programului. (4)

Registrul programului **Memoire du Monde** şi lista tuturor elementelor de patrimoniu documentar care au fost identificate de Comitetul Consultativ Internaţional au fost aprobate de Directorul General, deoarece întrunesc criteriile de selecţie în privinţa importanţei lor pe plan mondial. Această listă este actualizată permanent de către Secretariatul Programului. Periodic, registrul devine accesibil online tuturor ţărilor.

Există, de asemenea, registre regionale şi naţionale. Colecţiile ale căror fonduri sunt înscrise în aceste registre sunt înregistrate prin menţionarea numelui ţării sau a regiunii avută în vedere, Memoire de l'Europe, Memoire du Pacific etc.

Registrele regionale şi naţionale grupează elementele de patrimoniu documentar care prezintă un interes regional sau naţional.

Înscrierea în registrul programului **Memoire du Monde** conferă un prestigiu deosebit elementelor de patrimoniu documentar selecţionate. Această listă contribuie substanţial la conştientizarea valorilor reale a propriului patrimoniu de către guverne, organizaţii neguvernamentale, fundaţii şi publicul larg, determinându-le pe acestea să acorde ajutoare financiare pentru conservarea bunurilor de patrimoniu.

Registrul programului **Memoire du Monde** include patrimoniul documentar al grupurilor culturale minoritare, având aceeaşi importanţă ca patrimoniul documentar al culturilor majoritare. El permite recenzarea elementelor de patrimoniu documentar, dispersate din punct de vedere

BDD-A27131 © 2004 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:29 UTC)

geografic, cele care nu aparţin în mod direct unei ţări sau unei regiuni, precum şi documentele considerate de interes universal ce aparţin diasporei.

Progresele tehnologiei pun la dispoziţie mecanisme pentru reconstituirea patrimoniului documentar naţional. Mai mult, numeroase ţări posedă astăzi o legislaţie cu privire la patrimoniul cultural care încurajează restituirea bunurilor culturale ce fac obiectul unui export ilicit. Cu cât se acumulează mai multe informaţii cu privire la colecţii şi fonduri, cu atât va fi mai simplu să se identifice documentele care lipsesc. Programul **Memoire du Monde** ar putea să joace şi un rol integrator în privinţa reconstituirii patrimoniului cultural.

Fiecare ţară este încurajată să-şi întocmească, în paralel cu registrul **Memoire du Monde**, propriul său registru. Aceste registre naţionale repertoriază patrimoniul documentar naţional. Registrele naţionale au şi rolul de a atrage atenţia guvernelor şi instituţiilor de nivel naţional asupra întregului patrimoniu cultural deţinut sub formă de documente, de către bibliotecile, arhivele, muzeele, centrele educative şi culturale, organizaţiile neguvernamentale şi persoanele fizice din ţară şi asupra necesităţii unei politici coordonate şi integrate pentru asigurarea prezervării documentelor aflate în pericol.

Mai multe ţări situate într-o anumită regiune geografică au posibilitatea să întocmească registre care să recenzeze patrimoniul documentar al regiunii respective. Aceste registre regionale pot completa registrele naţionale sau li se pot substitui. Anumite ţări unite prin legături politice sau afinităţi culturale preferă să constituie registre regionale în locul celor naţionale.

Programul **Memoire du Monde** al **UNESCO** nu dispune de resurse suficiente pentru a finanţa în totalitate proiectele demne de interes. Proprietarii sau păstrătorii unor elemente din patrimoniul documentar înscrişi în Registrul **Memoire du Monde** sunt încurajaţi să solicite finanţări din diverse surse pentru a-şi putea finaliza proiectele. Orice proiect interesant cu privire la documentele înscrise în Programul **Memoire du Monde** trebuie să fie aprobat de Comitetul Consultativ Internaţional şi să răspundă obiectivelor programului. Propunerile privitoare la acest tip de proiect sunt evaluate după aceleaşi criterii ca şi proiectele destinate finanţării de către **UNESCO**.

Logo-ul **Memoire du Monde** are drept scop sprijinirea şi promovarea programului. El permite identificarea clară a elementelor patrimoniului documentar înscris în registrul mondial şi poate să figureze pe orice fel de produs promoţional (afişe, materiale de informare turistică).

A alege, a prevedea şi a aplica ar putea fi cuvintele de ordine ale imperativelor de prezervare-conservare. Acestea vor permite punerea în

BDD-A27131 © 2004 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:29 UTC)

practică a unei politici prospective, cu adevărat eficientă, folosind la maximum diferitele tehnici disponibile, creând un orizont de acțiune clar delimitat şi cu un punct de plecare asigurat în serviciul politicilor documentare şi patrimoniale.

Pe aceste baze se va realiza un raport dialectic constructiv, între ideal şi realitate, ce va determina o anumită evoluție în privința scopurilor şi a posibilităților tehnice şi financiare a țărilor ce rămân, indisolubil legate, sub auspiciile programului **Memoire du Monde.**

Note bibliografice:

(1) *Patrimoniul cultural național* : strategia conservării – o strategie a integrării în circuitul valorilor europene: colocviul internațional, Bucureşti, 22 – 23 septembrie 2000. Bucureşti: Univers Enciclopedic, 2000, p. 14.
(2) *Mémoire du monde* : principes directeurs pour la sauvegarde du patrimoine documentaire. Paris: UNESCO, 1995, p. 39.
(3) **BOSTON, George.** *Mémoire du Monde* : guide des normes, pratiques recommandées et ouvrages de référence concernant la conservation des documents de toute nature. Paris: UNESCO, 1999, p. 53
(4) *Mémoire du Monde* : mémoire perdue – bibliothèques et archives detruites au XX e siècle. Paris: UNESCO, 1996, p. 42.

BDD-A27131 © 2004 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:46:29 UTC)